

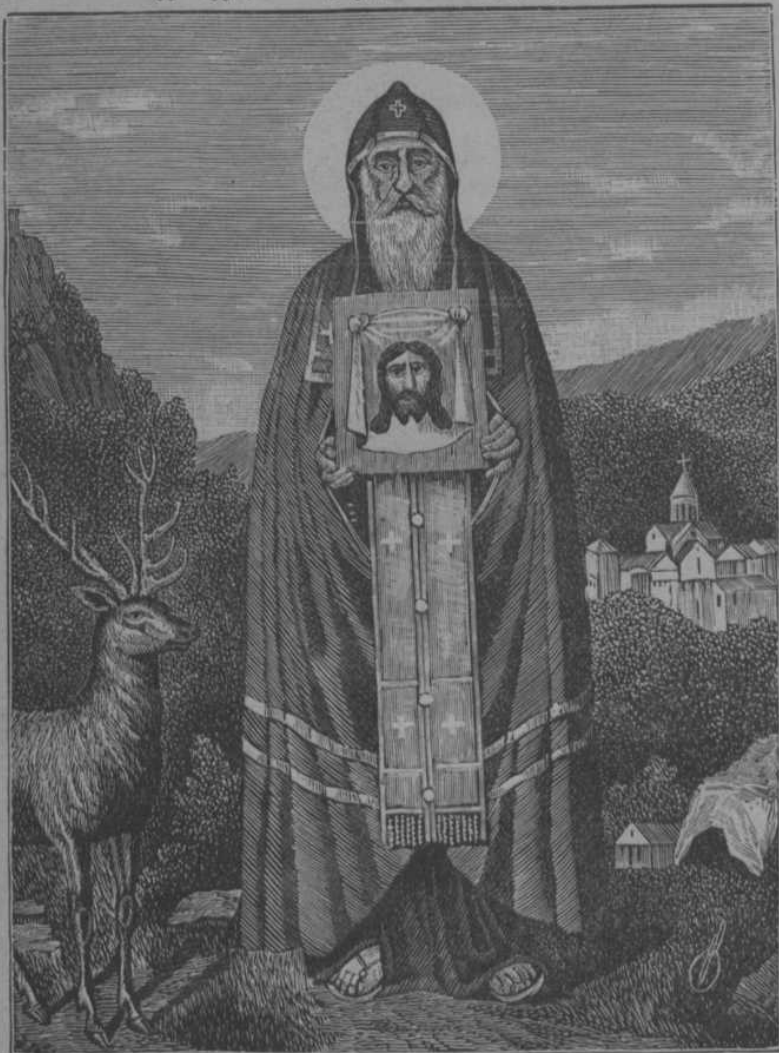
**C'xovreba da mok'alak'eoba ġirsisa mamisa Anton
Mesvetisa, sagvirvelt'-momk'medisa martmqop'elisa**

E. K

Sajaglišvili, Giorgi

სსრპრეზბ და მოქალაქეობა ღირსისა მამისა
ანტონ მესვეტისა,
 საკვირველთ-მოქმედისა მარტყოფელისა.

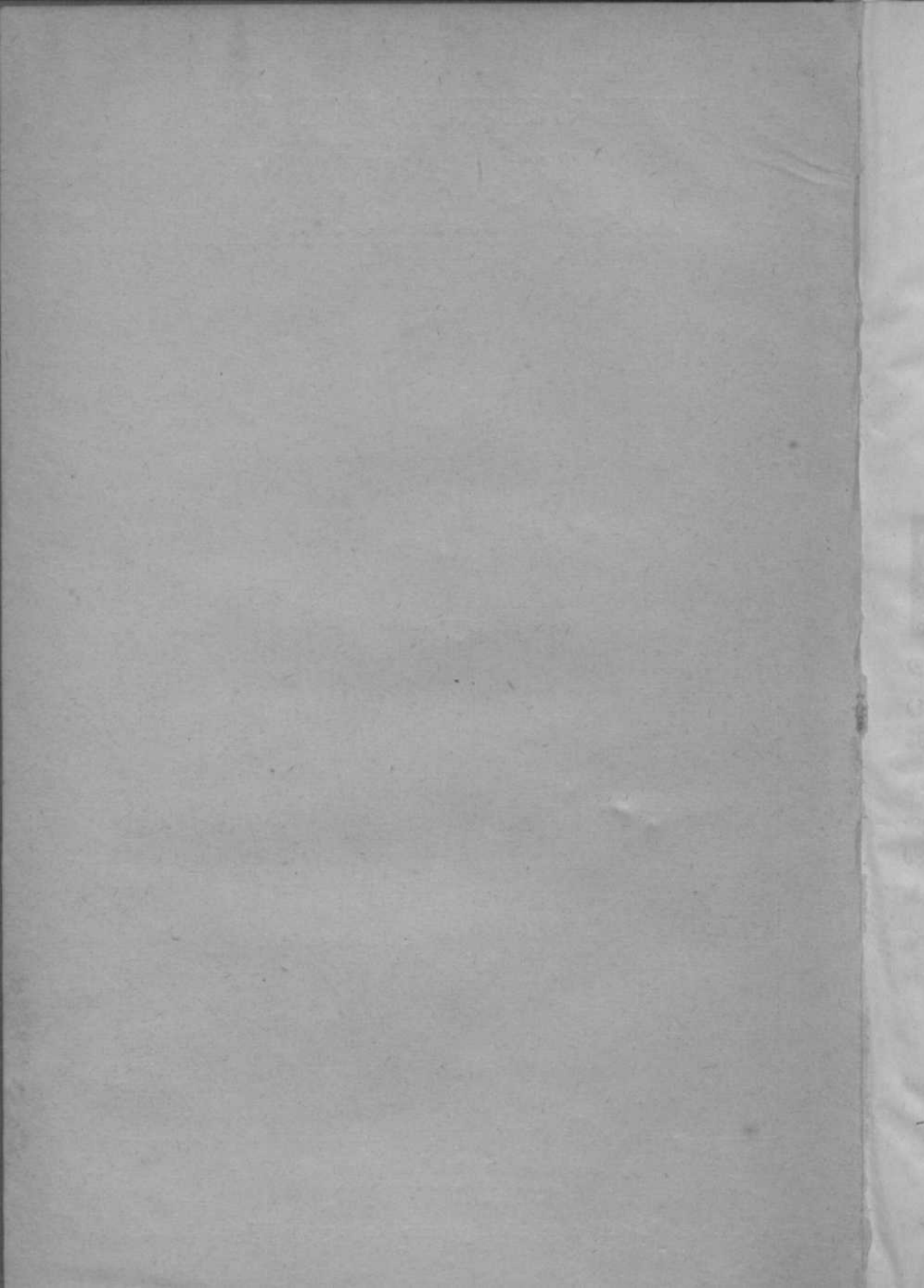

მ. კ.

ტფილისი, 1899 წ.

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიკოლოზის ქუჩა, № 21.

3877

სხუმრებზე და მოქალაქეებზე ღირსისა მამისა
ანტონ მესვეტისა,
 საკვირველთ-მოქმედისა მარტყოფელისა.

მ. კ.

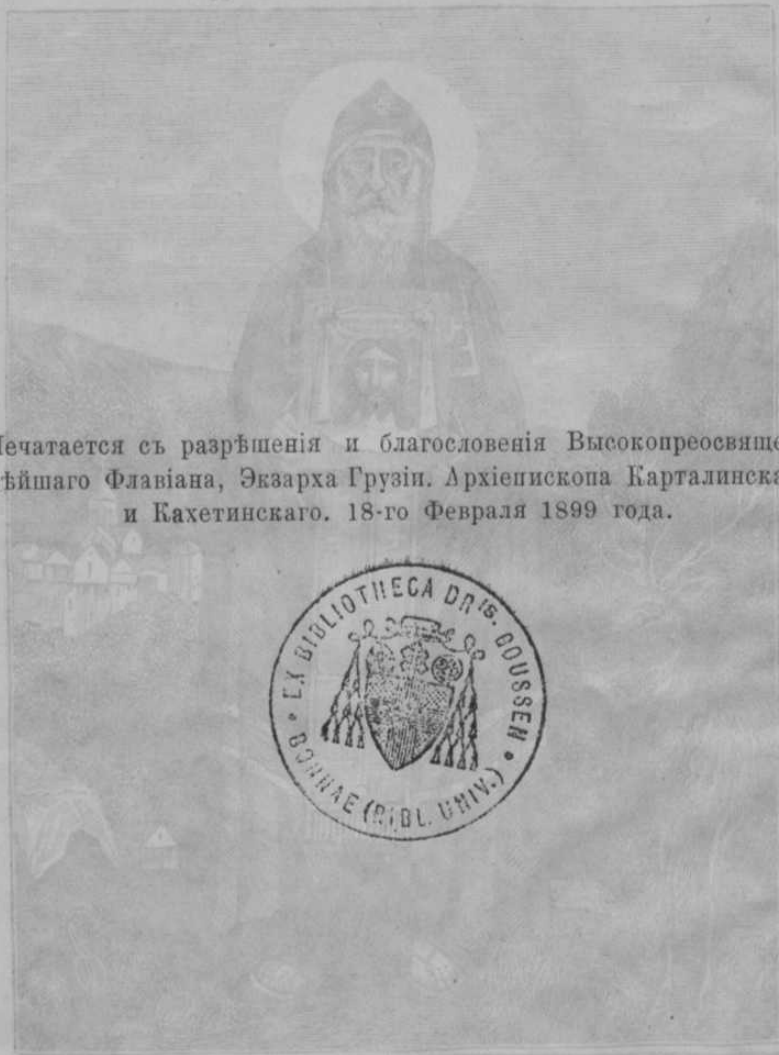
ტფილისი, 1899 წ.

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიკოლოზის ქუჩა, № 21.

საქართველოს საეპისკოპოსოს და სასულიერო

„საქართველოს მართლმადიდებელი“

საეპისკოპოსოს და სასულიერო სასწავლებლის

Печатается съ разрѣшенія и благословенія Высокопреосвященнѣйшаго Флавіана, Экзарха Грузіи. Архіепископа Карталинскаго и Кахетинскаго. 18-го Февраля 1899 года.

ს. 6

1899 წ. იანვარი

საქართველოს საეპისკოპოსოს და სასულიერო სასწავლებლის

სსოფკიპა და მოქალაქეობა ღირსისა მამისა

ანტონ მესხეთისა,

საკვირველთ-მომქმედისა მარტყოფელისა ¹⁾

ირსი და ღმერთ-შემოსილი მამა ჩვენი ანტონი მარტ-ყოფელი იყო ერთი ათ-ცამეტთა ასურელთა, ანუ კაბადოკიელთა ²⁾ მამათაგანი. მამა ანტონის მოძღვარი და მასწავლებელი იყო წმიდა იოანე ზედაზნელი; ამ გამოცდილის მოძღვრის ხელმძღვანელობით მოღვაწეობდა მამა ანტონი ჯერ ისევ თავის სამშობლო-ქვეყანაში — კაბადოკიაში. კაბადოკია ძრიელ აღრე გაქრისტიანდა და სახელი გაითქვა თავისთა შვილთა სამისიონერო მოღვაწეობით; იგი გადაიქცა სამისიონერო ბანაკად იმათთვის, ვინცა იმყოფებოდნენ ბნელსა და აჩრდილთა სიკვდილისათა ³⁾. მკვიდრნი მცხოვრებნი კაბადოკიისა — მესხნი, ხალიზნი, კოლხნი, იბერნი, ისპირელნი და სხვანი, როგორცა სჩანს მოსე წინასწარმეტყველის, ეგვიპ-

¹⁾ მარტყოფის მონასტერი იმყოფება თბილისიდან ოცი ვერსის მანძილზე ჩრდილო-აღმოსავლეთად.

²⁾ სპარსელთ ომების დროს პირველად ჩნდება სახელწოდება კაბადოკიისა, რომელსაც ბერძნებმა შემდეგ დაარქვეს ასურეთი.

³⁾ იხილეთ ისტორიული მონოგრაფია „წმინდა მოციქულთ-სწორი ნინო, განმანათლებელი საქართველოსი.“ მწყემსი 1889 წ. № 6 შენიშვნა 2.

ტელთა ძველ მატთანდან, ასირიელების წარწერებიდან და ძველ საისტორიო ნაწერებიდან; იმავე ჩამომავლობისა იყვნენ ქართველნი — ქართლოსიანები. ეს ეხლა ქეშმარიტება არის, დამტკიცებული და დამყარებული ახალის ჯოვლად სარწმუნო ფაქტებითა. ⁴⁾ ამ ერთ-ტომობითა და ნათესაობით აიხსნება ის ისტორიული ამბავი, რომ მისიონერები მოდიოდნენ ჩვენში კაბადოკიიდან. წმ. ნინო განმანათლებელი საქართველოსი კაბადოკიელი იყო. მთავარ-მოწამე გიორგი, პატრონი საქართველოსი და განსაკუთრებით პატივცემული ქართველთაგან აგრეთვე კაბადოკიელი იყო. საქართველოს ეკლესიაც პირველში მიწერილ იქმნა იმავე ანტიოქიის საპატრიარქოს ⁵⁾, რომელიც იმყოფებოდა კაბადოკიის სანზღვართა შორის და საიდანაც მოდიოდნენ ჩვენში პირველნი მღვდელთმთავარნი და მოძღვარნი ეკკლესიისანი. გრიგოლ ღვთისმეტყველი — განმანათლებელი არაგვის ხეობისა ⁶⁾ კაბადოკიიდან იყო მოსული; იქიდგანვე მოვიდნენ ათ-ცამეტნი მამანიცა.

⁴⁾ იხილე წიგნაკი პროფესორის დ. ი. ჩუბინაშვილისა, „ეტნოგრაფიული განხილვა ძველთა და ახლთა მკვიდრთა კაბადოკიისათა“ და გამოკვლევა პროფესორის ა. ს. ხახანაშვილისა „Древн. пред. раз. груз. по малой Азии. Москва 1890 г.“

⁵⁾ დღემდე ანტიოქიის პატრიარქის ტიტული ასეთია „პატრიარქი ღვთის ქალაქისა ანტიოქიისა, ასურეთისა, ივერიისა, კილიკიისა, მესოპოტამიისა და სრულიად აღმოსავლეთისა.“ მოგზაურობა მუხრანოვისა წმ. ადგილებში, ნაწილი მეორე გვ. 199.

⁶⁾ ბადორნის სახარებაში, რომელიც დაწერილია მეთხუთმეტე საუკუნეში, წმ. გრიგოლი ნაზიანზელი ირიცხება არაგვის განმანათლებელად; მის სახსოვრად წმ. მეფე დავით აღმაშენებელის დროს დაწესებული იყო ლიტანია კ. დუშეთში. იხილე „Описание Душета“ იოსელიანისა, გვ. 20—23. შენ- 12.

მეექვსე საუკუნეში ანტიოქიის მიდამოთა შორის, როგორც მოწმობს ჩვენი საეკლესიო მატიანე და მარტიროლოგია, აღმოაჩენიდა ნეტარი იოანე ღვაწლ-შემოსილი, ვითა სხივ-მფენი რამ მნათობი, რომელსაც ყოველ მხრიდან ეტანებოდნენ ისინი, ვისაც სწყურადა იმის ბრძნულ ხელმძღვანელობით წარმატებულიყო სულიერად და მიებაძნა მისთვის ბერ-მონაზვნის მოღვაწეობითა; მაგრამ თუ ანტიოქიაში აღორძინებული იყო ეკლესია ქრისტესი და თვითეულ მის წევრს შეეძლო უშიშრად და ცხადად ელვიარებინა ქრისტესა სარწმუნოება. სამწუხაროდ ეს ასე არ იყო მაშინდელ საქართველოში, რომელსაც გარშემო ეხვივნენ წარმართნი ცეცხლის თაყვანის-მცემელნი და მწვალებელნი. ამ ნორჩის საქტრისტიანო ეკლესიისათვის საუბედურო დროს საქართველოს ანუ ივერიაში დიდის გულ-მოდგინებით ვრცელდებოდა ზორასტრის მოძღვრება, რომლის მფარველი და დამცველი იყო ყოველად ძლიერი მაშინდელი სპარსეთი. მეექვსე საუკუნე და დასაწყისი მეშვიდისა განსაკუთრებით გაჭირვებული დრო იყო ახლად დანერგილის საქართველოს ეკლესიისათვის. თუ საჭირო იყო ოდესმე, სწორედ ეხლა იყო საჭირო ზნეობრივი და სარწმუნოებრივი შემწეობა და დახმარება.

კურთხეული ივერია მუდამ ღვთისა ღედის ყოვლად წმინდის მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა, რომლის ფიქრიც გამუდმებულის მზრუნველობით თავს დასტრიალებდა საქართველოს. და მართლაც, ღედამ ღმრთისამ, ამ დაუძინებელმა მეოხმა და მლოცველმა, რომელიც მოწყალე თვალით უცქეროდა თავის ხვედრს ქვეყანასა ¹⁾), უბრძანა წმ. იოანეს: წადი

¹⁾ მეფე-ისტორიკოსი კონსტანტინე ჰორფიროგენეტი თვისს Troité de e'administration de e'Empire, რომელიც შეადგინა 952 წელს ამ-

შენის მოწაფეებითურთ ივერიაში და დაამყარე იქ წმ. სარწმუნოებაო. საქართველოს ერის მოწიწებით დაცულ თქმულებისამებრ, ყოვლად წმიდა დედოფალს წილად ზედა ქვეყანა ივერიისა, როცა მოციქულებმა გაინაწილეს თავიანთ შორის სხვა და სხვა ქვეყნები ქრისტიანობის საქადაგებლად და ღვთის-მშობელმაც ანდრია პირველ-წოდებულისა და მოციქულთა-სწორის ნინოს შემდეგ სხვა ახალნი განმანათლებელნი მოიპოვა თვისის ქვეყნიურის ხვედრის განსამტკიცებლად ქრისტეს სარწმუნოებაზედ.

ღირსმა იოანემ სასწაულებრივ იხილა ყოვლად უბიწო დედა-ღვთისა, რომელმაც უბრძანა მოქცევა საქართველოსი. ამ ბრძანების აღსასრულებლად იოანე წამოვიდა საქართველოში თორმეტის თვისას რჩეულის მოწაფითა; ეს თორმეტნი მოწაფენი ჩვენს საეკლესიო საგალობლებში შედარებულნი არიან 12 ქვას, რომელნიც ამკობდნენ ძველის აღთქმის მღვდელ მთავრის შესამოსელს *). საქართველოში ღირსსა იოანეს გამოცხადნენ ყოვლად-უბიწო ღვთის-მშობელი და წმ. ნინო და უბრძანეს: გაჰზავნე შენი მოწაფენი ქართლსა და კახეთს სახარების საქადაგებლად და ქრისტიანობის გასავრცელებლად წარმართ მთიელებშიო. იოანემ დაუყოვნებლივ

ბოძა: „უნდა ვიცოდეთ ივერიის კუროპალატი (მეფენი) თავს იქებენ და ამბობენ მეფე წინასწარმეტყველის დავითის ჩამომავალი ვართო. იმათის აზრით ქართველთა მეფენი წარმომდგარან დავითის იმ შვილისაგან, რომელიც იყო მისი უკანონო ცოლის ურისაგან ნაშობი. ამიტომ ყოვლად-წმიდა ქალწულის მარიამის ნათესავებათა სთელიან თავიანთ თავს, რადგან ისიც დავითის გვარის შთამომავალი იყო.

*) იხ. მე-5 საგალობელი სტიქარონისა, რომელიც იგალობება 7 მაისს დიდის მწუხრის დროს.

ასრულა მათი წმინდა სურვილი, დაარიგა მოწაფენი თვისნი და გაჰზაენა, საითაც გზა უჩვენა სულმა წმიდამ, რომელიც უწევდა ყოველ-გვარს ხელ მძღვანელობასა ივერიაში მოღვაწეობის დროს. და აი საკვირველი და სულის მაცოცხლებელი კაბადონი ღვთის სუფევის ისტორიისა გადიშალა საქართველოში და კაცობრიობამ იხილა მიუწდომელნი და განუსაზღვრელნი გზანი ღვთის განგებისა და მადლობისანი!.

ერთი ამ ათ-ცამეტთა ახალთა მოციქულთაგანი და ივერიის განმანათლებელთაგანი ღირსი ანტონი, რომლის წმიდა ცხოვრებაც გვინდა გაიმბოთ, გაემართა კახეთისაკენ სამოღვაწეოდ და სახარების საქადაგებლად. პირველად მან იქადაგა მთიელთა შორის ზედა-ზადნის მთის მიდამოებში და ბევრნიც დააყენა ქრისტიანად გზაზედ ღა დანათლა კიდეცა ¹⁾).

შემდეგ ანტონმა მოიარა ქადაგებით კახეთის სხვა და სხვა სოფლები და გადავიდა ზედა-ზადნის მთების კალთებზედ აღმოსავლეთად. აქ ინახულა თვისნი თანა-მოღვაწენი: ზენონ იყალთოელი, შიო მღვიმელი და იოსებ ალავერდელი და აირჩია თვისთა თანამგზავრებითურთ ერთი ხეობა, სახელდობრ ჭაჭატანისა და დასახლდა იქ დიდოელთა და საზოგადოდ ლეკთა მეზობლად. თვისის ღვაწლ-მოსილის წმიდა ცხოვრებითა და სასწაულთ-მოქმედებით მრავლად მოიპოვა მან ევლურ მთიელებში მომხრენი და მოწაფენი, რომელთათვისაც მონასტერიც დააარსა ალაზნის გაღმა. ხოლო თვითონ განმარტოვდა და დაბინავდა სოფელ ახმეტას ახლო; მაგრამ ამ განმარტოებაში დიდხანს არ დასტოვეს; ნეტარი მამა მალე

¹⁾ რ. წესი მწუხრ-ცისკრისა და წირვისა ანტონ მარტყოფელის პატივსაცემლად შედგენილი ქართულად.

მოსძებნეს ახლო-მახლო მცხოვრებლებმა, მალ-მალ დადიოდნენ მასთან და აღიდებდნენ სასწაულთ-მოქმედებას, ქმნილს ანტონის მიერ ამ ახალს ბინაზედა.

აქედან ღვთის სასურველი ანტონი კვლავ წავიდა განსამარტოვებლად აკრიანის მთაზედ, რომელიც უტეხის და გაუვალის ტყით იყო დაფარული. ეს ადგილი 30 ეჯის მანძილზედ იქმნებოდა სამეუფო ქალაქს მცხეთიდან. თვით მთას დაერქვა მას აქეთ მთა მარტყოფისა, ხოლო თვით ანტონს ეწოდა სახელი მარტომყოფელისა ¹⁰⁾ გარნა ლამპარი, ანთებული დიდებულსა და სახილველად საოცარ მარტყოფის მთებზედ, დიდხანს არ დარჩა შეუნიშნავი. რამდენისამე ხნის შემდეგ, ანტონი იპოვეს მონადირეებმა, რომლებიც ფურ ირმებზედ წასულიყვნენ მთაში სანადიროდ ¹¹⁾ და სწორედ ეს ფურ-ირმები ასაზრდოებდნენ წმ. მამა ანტონს თვისის რძითა.

მას უკან ეს ადგილი სანეტარო სამყოფი შეიქმნა იმათთვის, ვისაც სწყუროდა განდევილობა და განდევილობით ღვაწლ-მოსილობა. აქედან გამოდიოდა ნათელი ანტონის ყოვლად-ქველისა და მკაცრის განდევილობით აღსაფსევ ცხოვრებისა და ეფინებოდა ახლად მოქცეულ ივერიელებს და ამტკიცებდა მათს სარწმუნოებასა. ღირსისა მამისა ანტონის ხორცთ-მოკვდინებით ცხოვრებამ, მისდა მიმადლებულმა ნიქმა

¹⁰⁾ იხ. გუჯარები მეფე დავით იმამ-ყული-ხანისა. აღწერა მარტყოფის მონასტრისა პლ. იოსელიანისა, 1847 წ. გვ. 29—30.

¹¹⁾ ამიტომ არის, რომ ღირსისა ანტონის ხატზედ ჰხატავენ ირემს. საჭიროა აქვე შევნიშნოთ, რომ ძველ-საქრისტიანო სიმბოლიკაში ირემი სიმბოლია მოციქულისა, ცოდვის მომნანიებლისა, წმიდანისა. იხ. Памятники Иконографии и Искусства, Н. В. Покровскаго, გვ. 34.

საკვირველთ-მოქმედებისამ და სწეულთა კურნებამ მრავლად მიიზიდა მასთან ქრისტიანენი, რომელთაც აღავსეს იქაურობა ადგილ მისის განმარტოებით ყოფნისა ღ აგრედვე მის-მიერ დაარსებული მარტყოფის მონასტერიცა. ღირსმა მამა ანტონმა დააწესა თვისთა რიცხვ მრავალ მიმდევართა და მოწაფეთა შორის წესი და რიგი, ხოლო თვითოეულ იქვე ახალ მონასტრის მახლობლად აირჩია ერთი განმარტოებული და ხრიოკი ადგილი მარტყოფის მთის მწვერვალზედ, აღმართა იქ კლდეზედ ქვითკირის სვეტი, ანუ კოშკი, თორმეტი ადღას სიმაღლისა პატარა ეკკლესიითურთ სვიმეონ მესვეტის სახელობაზედა და დანარჩენნი დღენი თვისის სიცოცხლისა განატარა ამ მაღალ სულის მალხინებელს სვეტზედ. მაგრამ მახლობელ სოფლების მცხოვრებნი აქაც უშლიდნენ ხელს მის განმარტოებას: ყველა მიისწრაფოდა საღმრთო სვეტისაკენ, ყველას სწყუროდა ელოცნა ხელთ-უქმნელი ხატი მაცხოვრისა. მრავალნი სწეულნი და უძლურნი მლოცავთა შორის ვედრებითა წმ. მამა ანტონისათა იკურნებოდა. 15 წელმა განვლო მას შემდეგ, რაც ანტონი სვეტზედ ცხოვრებდა; ხოლო შემდგომად ღირსმა ანტონიმ დაუტევა ქვეყნიური ასპარეზი და აღვიდა ცად, საცა სდგას უზენაესის საყდრის წინაშე ჩვენდა ხსნის მეოხადა, მფარველად და მლოცველ-მავედრებლად ¹²⁾.

¹²⁾ იხ. ცხოვრება ღირსისა ანტონი მესვეტისა, მარტყოფელის საკვირველ მოქმედება, Полн. жизнь Свят. Грузинск. церкви. საბინინისა, ნაწ. III, გვ. 35—50; О праздн. устан. Прав. Грузин. Церкви д. ფურცელადისა. გვ. 59—61; Описание Мартыкоб. Мон. Пл. Иосселиани, თბილისი. 1847 წ.; Груз. и Арм. მერავიოვისა, ნ. III, გვ. 1—9; Кавказъ въ древ. Памят. Христ. дин. ბაქრაძისა, გვ. 98—99; საქართველოს სამოთხე, საბინინისა, გვ. 293—300 და ქართლის ცხოვრება, ნაწ. I, გვ. 156—159.

საფლავი მისის წმიდა ნეშტთა იმყოფება მის მიერვე დაარსებულს მონასტერში კანკელის ჩრდილო კარებს ახლო და დღემდე ჰკურნავს სასწაულებრივ ყველას, ვინც სარწმუნოებითა და სიყვარულით მიჰმართავს წმიდანის სამარხსა¹³⁾. წმ. ანტონის პატივის-საცემლად მარტყოფის მონასტრის წინამძღვრებად ხშირად ინიშნებოდნენ ეპისკოპოსნი, ხოლო მე-XII საუკუნიდან აქ დასდეს ბინა რუსთავის ყოვლად-სამღვდელოთა, რომელთაც ჰქონდათ დროშა სარდლისა და ომიანობის დროს თავიანთის ჯარით ეჭირათ მარცხენა მხარე ლაშქრისა¹⁴⁾.

ღვთის-მოშიში და ღვთის-მოყვარული ერი საქართველოსი იმ დავითვე ეთაყვანება წმ. ანტონ მესვეტეს¹⁵⁾ და მაცხოვრის ღვთაებრივ ხელთ-უქმნელს ხატს, რომელიც ნებითა და განგებითა ღვთისითა მოსვენებულ იქმნა ივერიაში წმ. ანტონ მარტყოფელის „მესვეტეობისა სხივ-მრავალ მზისა“ მიერ¹⁶⁾.

ჯერ ისევ მაშინ, ვიდრე ღირსი ანტონი წარმოემართებოდა ანტიოქიიდან ივერიაში მოსასვლელად სხვათა ღირსთა მამათა თანა, მან იცოდა, რომ ნესტორიანების ერთ-ერთს

¹³⁾ იხ. Кавказ. Кален. 1852 წლ., გვ. 255 და Груз. и Арм. М. 6. III, გვ. 3.

¹⁴⁾ ვახუშტი, გეოგრაფიული აღწერა საქართველოსი გვ. 304.

¹⁵⁾ საღვთისმშობლის საგალობლის მე-4 მუხლში ღირსი მამა ანტონი იოანე წინამორბედსა და დიდს წინასწარმეტყველს ილიას არის შედარებული. იხ. საქართველოს სამოთხე, საბინისა, გვ. 297.

¹⁶⁾ იხ. მე-2 საგალობელი 7 მაისის დიდის მწუხრის სტიქარონისა.

ეკლესიაში ესვენა პირი ხელთ-უქმნელის ხატისა (უბრუსი) ¹⁷⁾, რომელიც გაუფხავნა იესო ქრისტემ ედესის ტოპარქს ავგარსა ¹⁸⁾ და იქვე იყო კეცი ¹⁹⁾ რომელზედაც სასწაულებრივი გადაიხატა ღვთაებრივი სახე მაცხოვრისა. ივერიაში წამოსვლამდე მამა ანტონმა ჩუმად აღიღო ის კეცი, მიისვენა გულზედ და ისე გამოუდგა საქართველოს გზას. წმ. ანტონის სანეტარო გარდაცვალების შემდეგ ხელთ-უქმნელი ხატი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი ესვენა მარტყოფის მონასტრის უმთავრეს ეკლესიაში მრისხანე თემურ-ლენგის შემოსევამდე, თითქმის მე-XIV საუკუნის გასვლამდე.

ამ დროს, როცა მთლად ქრისტიანენი ცეცხლისა და მახვილის წერად იყვნენ გამხდარნი, მარტყოფის ეპისკოპოსმა გიორგიმ († 1395 წ.) ფარულ ადგილას დაჰმაღა ის ხელთ-უქმნელი ხატი; მაგრამ, როცა მონასტერი მტერმა დაიპყრო და თვით მღვდელთ-მთავარი გიორგიც მოკლულ იქმნა ქრისტეს ჯვარის მტერთაგან, ეპისკოპოსმა ველარ მოასწრო და ველარ ანიშნა მონაზონთა ძმობას, სად დაჰმაღა ძვირფასი საუნჯე ქრისტიანობისა. დღესაც არავინ იცის, სად არის დამალული იგი საუნჯე. გიორგის შემდეგნი ეპისკოპოსნი და

¹⁷⁾ საინტერესოა ამბავი წმ. მანდილისა, მოთხოზობლი გადმოქართულებით და მოთავსებული გელათის სახარების ბოლოში. იხ. Миниатюры Евангелія Гелатскаго Монастыря XII вѣка, И Покровскаго, გვ. 52—57.

¹⁸⁾ საქართველოს სასულიერო მახარებელი 1864 წლ. № 7 გვ. 51—57.

¹⁹⁾ ამ აგურს საქართველოს მატანიებში კეცი ეწოდებოდა: კეცი თიხის კურჭელია, უკურო ტაფასა ჰგავს და საზოგადოდ ჰნიშნავს მასალას, რომელიც თიხის კურჭლის საწარმოებლად არის მომზადებული.

მარტყოფის მონასტრის წინამძღვარი ბევრსა სცდილობდნენ ეპოვნათ როგორმე ეს სიწმიდე, მაგრამ მათი ყოვლად კეთილი და პატიოსანი ცდა ამაო იყო. ტაძრის ერთს სვეტზედ დახატული იყო სახე მაცხოვრისა და ამ გარემოებათ მისცა საფუძველი ზოგს ეფიქრათ, რომ, ვითომ, ხელთ-უქმნელი ხატიც სწორედ იმ სვეტშია დაფარულიო; დააქციეს ის სვეტი, მაგრამ ხატი-კი მაინც ვერ იპოვნეს ²⁰). ბერ-მონა-ზონიც ყოველ-გვარს აღთქმასა სდებდნენ და ჰმარხულობდნენ, იქნება ველირსოთ და ღმერთმა გვაპოვინოს დამალული წმიდა ხატიო, მაგრამ ყოველივე ამაო იყო. ¹⁷⁵² საქართველოს ეკლესია ძველთა დროთაგანვე აქებს და აღიღებს თვისს საგალობლებში ამ საკვირველ-მოქმედს ხატს და ამიტომ მიღებულია, რომ თვით ამ დიდად წმინდა ხატის მომტანი, ღირსი ანტონი იხატებოდეს ხელთ-უქმნელის ხატით გულზედ. ნამდვილი პირი ამ საკვირველ-მოქმედის ხატისა დასვენებული იყო მარტყოფის მონასტერში, ვიდრე გაუქმდებოდა ის მონასტერი. ¹⁷⁵² წელს დაღესტნის ონავარმა ლეკებმა დააქციეს მონასტრის გალავანი, შემუსრეს სრულიად თვით ღირსის ანტონის მონასტერიცა, მაგრამ საბედნიეროდ, ბერ-მონაზონებმა მოასწრეს ხელთ-უქმნელის ხატის პირი გადაერჩინათ. ეს პირი ჩამოასვენეს ტბილისში და დაასვენეს ნიშში, რომელიც ამ ხატისთვის საგანგებოდ იყო აგებული.

²⁰) დიმიტრი ფურცელაძე სიპართლეს ძრიელ არის დაშორებული, როცა ამტკიცებს, რომ ვითომ ის წმინდა ხელთ-უქმნელი ხატი მაცხოვრისა ამ ჟამად ასვენია ტფილისის სიონის საკათედრო ტაძრის ეკლდერშიო. იხ. მისი თხზულება: О праздн. устан. Прав. Груз. Церк., გვ. 60. შენიშვნა მე-2.

1818 წელს საქართველოს ეგზარხოსის თეოფილაქტეს განკარგულებით, ეს ხატი გადაიტანეს სიონის საკათედრო ტაძრის ეკლდერში, საცა დღემდე ასვენია.

1823 წლის მიწის-ძვრით ჩამოიქცა გუმბათი მარტყოფის ეკლესიისა და დაზიანდა აღმოსავლეთის კედელი მონასტრისა და ამ გარემოებამ მოასწრაფა შემუსვრა მონასტრისა. ნეტარ-ხსენებულმა საქართველოს ეგზარხოსად ნამყოფმა მიტროპოლიტმა ისიდორემ, აღძრულმა საღმრთო გულ-მოდგინებით ღვთის ტაძრის სადიდებელად, განაახლა შემუსვრილი მონასტერი მარტყოფისა ქველ-მოქმედთა შეწევნითა 1847 წელს. დღეს ეს მონასტერი საეგზარხოსოს სახლს აქვს მიწერილი და საზაფხულო სამყოფად არის დანიშნული საქართველოს ეგზარხოსებისათვის.

ღირსისა მამისა ჩვენისა ანტონ მარტყოფელის საფლავის პოვნის შესახებ მოგვითხრობენ შემდეგს: როდესაც შეუდგნენ ეხლანდელ ეკლესიის აგებას, მაშინ არავინ იცოდა, სად იყო საფლავი ანტონისა, ეკლესიის რომელს კუთხესა და რომელს ადგილას. დაუწყეს ძებნა, მაგრამ ვერ იპოვნეს. შესწუხდა დიდად აწ განსვენებული იოანე მაკარაშვილი, რომელმაც დიდად იამაგა მარტყოფის ეკლესიის აგებისა და განახლებისათვის. ეგ იოანე მაკარაშვილი ნორიოში სცხოვრობდა და იქ ეპოვნა ერთი ღრმად მოხუცებული, უსინათლო კაცი, რომელსაც ეთქვა, რომ მე მახსოვს, სად იყო ძველს ეკლესიაში საფლავი და, თუ დამაყენებთ დასავლეთის მხრით, პირველ კარის შესავალთან, მერე თითონ მე მივალ იმ ადგილამდე, საცა მეგულება წმინდა ანტონის საფლავაო. დააყენეს მართლა იმ კარებთან და უსინათლო მივიდა ერთს ადგილამდე, საცა გაჩერდა და სთქვა: მონახეთ

აქაო. მოსთხარეს და მალე გამოჩნდა გადაკირწყლული საფლავის თავი. იოანე მაკარაშვილმა მაინც გული ვერ დააჯერა და გაატეხინა თალი. ამოიღეს რამდენიმე აგური და იხილეს ღირსი მამა ანტონი. იოანემ მოახსენა ეს ამბავი საზაფხულოდ იქ მყოფს საქართველოს ეგზარხოსს, განსვენებულს მიტროპოლიტს ისიდორს, ვიზოვნეთ საფლავი თქვენო მეუფემაო. ისიდორე აღივსო სიხარულით, მიბრძანდა და იხილა განუხრწნელად მდებარე მამა ანტონი. ისიდორემ იქ მყოფთა-თანა თაყვანისცა წმ. ანტონის ნეშტს და გარდაიხადა მცირე ლიტია და დაეხურა საფლავს ძვირფასი ფარჩა. ეს საფლავი მდებარებდა წინანდელს დიდს ეკკლესიაში ამბიონის წინ მცირეოდნად მარჯვენა მხარეს, ხოლო ეხლანდელს ეკკლესიაში ჩრდილოეთის მხარეს კიდურში.

მარტყოფის მონასტერს ძველთა დროითგანვე დიდის მოწიწებით სცემს პატივს საქართველოს მართლმადიდებელი ერი, რომელიც მოავლად იკრიბება იქ სალოცავად 15 აგვისტოს ღვთის-მშობლის მიცვალების დღეს და 16 აგვისტოს ხელთ-უქმნელის ხატის დღეობასა და თვით მონასტერიც ხომ ამ ხატის სახელზედ იყო დაარსებული ღირსისა მამისა ჩვენისა ანტონის მიერ. საქართველოს ეკკლესია, რომელიც ქებადიდებით იხსენიებს ანტონს, ვითარცა დიდებულს საკვირველთ მომქმედს და მესვეტის, განმანათლებელსა და შემამკობელს ზეციურის დედოფლის საღმრთო ზვედრისას. ამიტომ ჩვენმა ეკკლესიამ დააწესა მის პატივ-საცემლად ცალკე დღესასწაული 19 იანვარს, იმის გარდა, რომელიც დაწესებულია 7 მაისს საზოგადოდ ათცამეტთა მამათათვის. ჩვენმა ეკკლესიამვე შეადგინა ცალკე წესი ღვთის-მსახურებისა ამ დღისათვის, რომელიც შემდეგ შეავსო კათალიკოსმა ანტონ I-მა, ტფილელმა მიტროპოლიტმა ნიკოლოზმა და იოანე ფილოსოფოსმა.

